

Nemzeti Társalkodó

KOLOZSVÁRTT

40-ik szám.

PÉNTEKEN.

Oct. 4én

1

8

4

4

Tartalom: Hegedüs Sámuel életének rajza. Levelezés.

Hegedüs Sámuel életének rajza.

Megtörődik szívünk, midőn szeretett kedves halottainkat érzékeny szomorúsággal sirba tesszük. Itt a' földi elválás küszöbénél, hol a keserűségnek felfokadott vízei az érzéketlen néma koporsóra bús könnyeket harmatoznak, és a' hideg göröngyök kopogásának lármaja—mint utolsó Isten hozzád—az emberi sorsnak megfoghatatlan voltát megrázólag tolmácsolja, itt mondom — elevenen érezzük, hogy minden igyekezetünk és örömünk, a' sir szélénél utolsó határát megtalálja. Azoktól, kiknek társaságával az ég a' maga jó kedvéből szívünket gazdagította, a' földet kies éden né formálta, minden vigasztalás nélkül—még pedig örökre elszakadva—mint magunkra maradt árvák, fel 's alá bolyongunk az emberiségnek temető kertjében. 'S ha maradt valami—egyedül a' szives emlékezet, melly megholt kedveseinknek egész életét—mint a' gömbölyeg üveg a' nap sugarait—a' szív központjában (focus) öszszegyűjti. Elhallgatva, hogy az okosság, a' hit meggyújtott szövétnekenél fogva boldogabb hazát, a' szív viszontlátását,

és örökös egyesülést ohajtanak, ez a' szives emlékezet, a' megholtakat élökké teszi előttünk. A' honnan öntermészetünkben kiindulva, azoknak bár mi csekély portékáik mint valamely kedves jelenetet visszavarázsló symbolumok, mindenkor becseseknek maradnak; némán beszélő de sokat mondó képeiket szobáinknak falaira függesztjük; sirdombjokat a' burjántól megtisztítva, virágokkal felékesítjük; vagy pedig életök folyását, akár, hogy az előre törekedő ifju magának a' jóra újabb tüzet vegyen, akár pedig, hogy emlékezetök, a' test erőtlén poraival együtt a' világból örökre ki ne haljon, a' közönségnek, és az utókornak hiven által adjuk.

Ezen nézés pontjából szándékozom én, egyetlen egy kedves testvéremnek, a' becses emlékezetű Hegedüs Sámuelnek, sok érdekekkel ragyogott, de láthatárunkról már lehaladott földi szép életét, az esmerősök előtt megeleveníteni, az esmeretleneknek pedig elejökbe terjeszteni; 's ezt annál örömebb cselekszem, mert ha kedvesen esik, midőn egy szép nyári estve, a' napnak lehaladott sugarai szeliden vegyülnek az éjnek barna homályába: éppen olyan kedves érzés bájolja át lelket, midőn az ő szép életét egy sebes pillanattal keresztül nézem. 'S ha szomorú foglalatosság is reám nézve, maga a' szomorúság öröme derül, és a' könnycseppek, mellyeket

most a' papirra hullatok, megédesednek. Ha a' történetek buvárjai a' nagy és derék embereknek életüket megdicsérve hagyják által a' háládatos maradéknak: hát ugyan én, ki a' világnak egy szinte esmeretlen kis körében csendes foglalatosságok között munkálodom, hallgatással mellőzném-e el azon szent kötelességet, mellynek teljesítésével kedves halottamnak sirjára egy néhány virágot hinthetek? Sőt inkább, midőn életének nevezetesebb darabjait az idő rendje szerint, a' bölcsőtől a' koporsóig elésorolom, annakutána lelkének és szívének kedves táplálékok általi fejlődését, 's azoknak az élet különböző viszonyaibani practicumát melléje ragasztom; azonban nem futja el figyelmemet, hogy éppen testvérről beszélni, a' szerénység megtilt engemet. Talán jobb lenne ezt másra bizni, ki az ő életét más pontból tekinti, 's elhiszem több hatósággal, és olyanokat is tudna írni, a' miket én meg nem említhetek. Nem ismeretlen előttem, az emberi természetnek az a' tulajdona, mellynél fogva a' társas kötelek szerint, valakiben az erényt nagyító, az erőtlenséget kicsinyítő üveggel nézzük, és felette ritkán mutatkoznak a' tárgyak a' magok igazi nagyságokban: de a' mennyiben az ő életében is, valamint a' másokéban, sok aprólékos jelenetek tűnnek elé, mellyek szép lekének 's erkölcsi oldalának valóságos mértékei, és mellyek mások előtt ismeretlenek; legalább nálamnál jobban senki sem tudja, 's nem is tudhatja; úgy itélek, nem bántom meg az ilendőséget, ha a' testvér mellett szót emelek, és csupa szerénységből semmi ide tartozót el nem hallgatok. Elfogultságból pedig a' nem igaznak való szint adni, annyit tenne, mint az ő emlékezetét behomályosítani. Én — a' mennyiben tőlem lehet—ezen két veszedelmes Scyllát és Charybdist kikerülve, minden erőtlenségeken feljül emelkedve—valamint szerénységből az igazság rovására semmit sem teszek: úgy elfogultságból még csak egy szót sem szólok.

Hegedüs Sámuel! az ezelőtt másfél századdal fejedelmi kegyelem által, a' Hegedüs Gergely személyében megnesemesedett Hegedüs—és azon időtájban Magyarhonból Kopcsánból bételepedett 's Torda városában ma is virágzó nemes Fodor családok ivadékaitól vette eredetét. Édes atyánk Hegedüs György marosvásárhelyi születésű, világiképen szegény sorsu, de lelkének 's szívének jellemeire néz-

ve a' teremttől szép kincsekkel gazdagított férfit, mindjárt ifju korában lakásul Torda városát választotta, hol mint fiscusi ügyvéd, az akkori idő tonjához képest szépen mivelte Fodor Zsuzsánnával 1779ben januárius 30án házassági szövetségre lépett. Ezen házosságból született Hegedüs Sámuel 1781b augusztusnak 26k napján vasárnap reggeli 9 órakor, éppen mikor az édes anya vallásos meglelkesezéssel a' templomba menni szándékozott. Vidámon mosolygott a' nap a' felleg nélküli égnek kék kárpitjáról, mintha együtt harmonizált, vagy résztvenni láttatott volna az inepélyes örömből, melly a' házi életnek e-gét, az új vendégnek megérkezével tisztább fényben derítette. Az apa meghallotta a' szívének fenekén a' természet szavát, az anyának kebele örömmel teljesedett meg, midőn általa a' polgári társaság, és a' mennyeknek országa új taggal szaporodott, 's mind ketten érezvén arájok bizatott kötelességnek szentségét, békés hajlékukat a' hálának templomává formálták.

Előrebocsátást érdemel, hogy már születésekor jól alkotott és erős testet nyert a' természet urától, melly jól kiformalódva közepszerűnél magosabb, és ollyau volt, hogy ha a' közbe jött nyavalya össze nem rontotta—még sok évekig lehetett volna a' benne lakott nemes léleknek szolgálatjára. Magában sovány, de erős mejjú, széles vállu, csontos, mellyet feljül inkább hosszukó, gyengén piros barna ábrázat, szélesen kiálló magos homlok, és két szép fekete ragyogó szemek, mint a' léleknek lámpásai ékesítettek. Testének ereje kiváltképen a' karjaiban mutatkozott, és mind a' mellett is hogy bal karja még gyermekkorában eltört volt, két kezével a' pánt vasat meggörbitette, a' diónak és mogyorónak kemény haját jobb kezének hüvelyk és mutató ujjai között egyenként megtörte; 's ezen erejét jól tudván egész életében, őrizkedett, hogy senkit is, kivált haragból, meg ne üssön. Az erős testben erős, és sok jeles tehetségekkel, mint apai örökségekkel gazdagított lélek lakozott, melly sem a' szerencsében meg nem szédült, sem a' szerencsétlenség alatt nem ingadozott. És ha valakiről igen, róla méltán írhatta a' költő Gyöngyösi János, Horatiusnak ide alkalmazott, és az emlékkönyvében (stambuch) feljegyzett szavait, hogy „az oroszának nyulfia nem születik, sem „a' sas nem költ erőtlen gyenge galambot,

„mert az erőstől és jótól csak erős és jó származhatik. Életének elsőnéhány és gondnélküli boldog esztendeit szüleinek házában játszotta keresztül, — hol az apának okos felvigyázása, és az anyának gyöngéded ápolásai között szép lelkének csirája már bimbókat mutatott elé, szive észrevehetetlenül formálódott, és a' hol, mint maga egy költészeti munkájában írta, ezen kicsiny világban annál tisztább boldogságot hordozott keblében; 's valamint nem volt más bújja, csak ha olykor gyermeki pajkosságból szüleit megbántotta, úgy jóllétét is abból mérte, ha azoknak jó magaviseletével örömet okozott. Mintegy három évig az új tordai kicsiny iskolában az elemi dolgokat tanulván, szüleinek karjai közül az ép lelkű és ártatlan szívű gyermek 1790 szeptember 1sőén a' n. enyedi főiskolába vitetett. Itt már nagyobb világba lépett, hol kitűnő dicsérettel végezve az alsóbb osztályzatokat 1799ben, a' felsőbb tudományokat hat évig hallgatta, hol mivel mindenik tanítóját, mint lelki értelemben való atyját mélyen tisztelte, 's éppen ez által azoknak szeretetét megérdemelte és meg is nyerte, csak hamar sok szegényebb, és gazdagabb sorsu, de mind szép reményű nevelékek az ő tanítása alá bizattak. Nevezetesen Ábrahámfalvi méltóságos Ugron István ur, hat éven keresztül az ő tanítói vezérlése alatt a' tudományok édességét megízeltvén, megvetette annak alapját, a' mit azután nagyobbra nevelvén, mindenütt a' maga helyét nem csak becsülettel betöltötte, hanem szép és kitűnő érdemekkel meg is koszoruzta. A' tanító és tanítvány lelkek egybeolvadtanak, és a' tanítói viszony barátsággá változván, azt mind ketten és mind végig hiven megtartták. Birta mind végig a' halhatatlan Bethlen Gábor kegyletét (fejedelmi alumnium). E' mellett előljárótól a' könyvtárnoki tisztességgel is megtiszteltetett, de ezt, környülményei meg nem engedvén, egy évnél tovább nem viselhette. 1805ben a' költészeti osztályzatban köztanítónak tétetett. Ezzel iskolai életét végezvén, mint szép készületű, ép testű, erőteljes eleven ifju, az ingenieur-academiába vágyódott; de ezen célja nem sikerülvén, hogy még is házájának 's édes nemzetének a' katonai pályán szolgáljon, egy főember által iratott nagyon szép ajánló levéllel, az akkori főhadi kormányzót megkereste, ki is nagyon

szívesen fogadta, de mivel a' békesség megkötetésével, és az ezredek összehuzásával sok számfeletti tiszték voltak, szolgálatját egy hamar nem ajánlhatta, hanem atyailag javasolta, hogy magának más életnevet válaszson. Csudálatos egy jelenés! talán el is kellett volna hallgatni, de mivel ígéretem szerint, mindent, és igazat kell szólanom, ezt is megemlíteni kötelességnek tartottam. Az örök gondviselés egészen más czélt tűzött volt elejébe, 's ez újabb példája annak az igazságnak, melyet hajdon a' bölcs király tanított: hogy az embernek elméje elgondolja az ő útát, de az Isten igazgatja annak járását. Péld. XVI. 9. E' csak egy félrelépés, melly az eleven ifjunak könnyen megengedhető volt, 's azt hiszem senki sem talál benne botrányt, midőn éppen az ellenkező állapotba lépését olvasandja. Mert alig, hogy Szebenből haza érkezett, legottan a' n. enyedi ecclesiában papi hivatalra megválasztatott, minek következtésében csak hamar a' n. enyedi, m. vásárhelyi és kolozsvári főiskolákban minden tanulmányokból utolsó szoros vizsgálatot adván, tudományos ismereteszélesítése végett a' göttingai egyetembe ment, hol a' nagy tudományu Heyné, Tobiás Mayer, Tibó, Gausz, Heeren, Buterweck, Planck, Ammon, Eichorn 's a' t. professoroknak oktatásait magáévátette. Különösen a' két elsővel szorosabb esmeretségben volt, sőt Heynétől, akkori prorectortól, ki az ott tanuló magyaroknak különös pártfogója volt, minden kérés és utánajárás nélkül szabad asztalt nyert. Honába visszajöven, 1809nek első napján a' n. enyedi ecclesiában papi hivatalát elkezdte, és ugyan azon évben szeptember 17én Abacs Theresiával, akkori püspök Abacs János hajdon leányával, házassági szövetségre lépett. 1810b május végével a' kolozsvári ecclesiába hivattott, hol papi hivatalát két évig közkedvességgel folytatta. 1812b. a' méltóságos egyházi főtanács a' kolozsvári főiskolában a' theologia tanítását bizta reá, melly tisztében miként járt legyen el, elég bizonyosága annak, az ötlet elsőben nem ismert ifjuság közszereztének teljes mértékbeni megnyerése, és két rövid év lefolyta után töle való érzékeny elszakadása. 1814b néhai nagy tanítójának a' derék Herepei Ádámnak, a' n. enyedi főiskolában székébe ült, hol a' világ közönséges és a' haza különös történeteit, statisticát, po-

liticát, ékeseszólást, romailitteraturát, 's még a' kitűzött szakokon kívül ön jó indulatjából, és rendkívüli órákon, a' franczia nyelvet, az ifjuságnak nagy előmenetelére 15 évig tanította: 's itt kezdődött már az ő munkás életének tartósabb szakasza. Mint a' hazunnan kündult utazó, minekutána utját megfutotta, mikor békés kunyhójának füstjét meszszűnven meglátja, örömtelven siet a' magái közé: így ért ő vissza abba a' főiskolába, mellynek falai között egykor, a' gyermekségnek és ifjuságnak ártatlan napjait keresztül élte. Eddig-élé úgy szólva csak szállásolt, itt már megállapodott. Minthogy pedig a' nyárnak legszebb napjai ollykor villámokkal és mennydörgésekkel vegyűlnek: így az ő életének nyarában is a' családi keskenyebb körben sok zivatar ostromolta érzékeny szívét. Ugyan is szivéből szeretett nője — minekutána két kedves gyermekeit — Sámuel és Györgyöt — a' halál által elszalasztotta, 1819ben csak nem gyógyíthatatlan nyavalyát kapott, melly szüntelen nőtt és halálíg tartott, melly Hegedűs Sámuelnek mint érzékeny szivű apának, és férjnek gyermekei halálókból vett szomorúságát még érzékenyebb sebekekkel nevelte; 's még is philosophusi erős lelke mind ezek között le nem rogyott, hanem az Istenben vetett vallásos bizodalommal hordozta azokat, mellyekben, mint megváltozhatatlanokban, csak a' béketűrés által talált enyhülést, még pedig úgy, hogy a' mit megkellett tenni, azt a' maga helyén és idejében megtenni el nem mulatta. 1816ban a' gymnasiális oskolák felügyeletét (paedagogarchaság) magára vállalta, azt a' szülék meglegedésével mind végig hiven folytatta. 'S hogy a' talentomosabb nevendékek szünteleni munkásságban légyenek, 's egykor mint munkaszerető polgárok, úgy álljanak elé a' világ néző színjére, az úgy nevezett privat studiumot a' főiskolába behozta, 's tettel mutatta meg, hogy érti azt a' módot, melly által az ifju lelket és szivet formálni lehet. Mikor a' néhai boldog emlékezetű Ferencz császár F. kedves nőjével Károlina Augustával 1817ben atyai kegyes látogatásával Erdélyt szerencseltette, Hegedűs Sámuel a' tanuló intézet nevében, magát a' császárt deák mértékes odában, a' császárnét magyar és német rimekben köszöntötte, mellyet is ő felségek különös kegyességgel, és nagy meglegedéssel fogadtanak. Tudván azt, hogy az ifju

kor, mennyi kísérteteknek, vagyon kitéve, és millyen könnyen eltántorodik a' gyenge lélek, azonban a' szép mivek a' lelket fáinitják: tehát, hogy a' tanulástól üres időkben, valamely lelket ujjá szülő és nemesítő foglalatosságuk legyen, a' szép mivek behozataláról gondoskodott. Ezen cél kivitelére s' maga szakját igen jól értő derék Deáki Sámuel Enyedre hivatta, ki is az ifjuságot a' szép éneklésbe belé vinni, és az eddig gyenge harmóniát, az újabb izlés szerint felállítani kész indulattal sziveskedett. Ezen kívül Hegedűs Sámuel, — akkori főgondnok nagy méltóságú gróf Bethlen Imre ur, és Hegedűs által nagyon tisztelt kedves nője gróf Bethlen Rószalia ur asszony pártfogásuk alatt, a' zenészet felállításában is lelkesen fáradozott. A' mellett hogy a' zenészszerzők megszerzésére a' maga kicsinyéből is feles summát áldozott, az ezt kedvelőktől is szép öszvegét gyűjtött, mellyel szerzőket hozatott, és az ifjuság közöl azokat, kiknek kedvök és hajlamuk volt, taníttatta, 's így a' zenészetnek alapja megvetetett. Kicsiny volt ez elsőben, és megkell vallani, hogy nem kevés akadályra talált; de midőn látta a' köziktatóikar, hogy a' zenészetben mind a' legjelesebb ifjak vagynak és a' tanulásra szant órákon ezzel nem bajlódnak, 's ennél fogva az oskolai reál tudományoknak rovására nem esik, — azt, a' mit Hegedűs csak megkezdett, pártolta, és ma is lelkesen pártolja, úgy hogy már ma a' zenészet a' főiskolában igen szép és virágzó állapotban vagyon. A' papirkészítő malom felállítására igyekezett több tisztitársait rábirni, melly is szerencsésen létesült, és 1825b igen jó papirt készíttettenek; de a' melly intézet — mivel a' mint mondják a' főiskolának finansziális kárával volt egybekötve, — már lenni megszűnt. A' mult század vége felé elenyészett könyvnyomó intézetet, egy gyermektelen asszony kegyes ajándékától segítettve, több tisztitársaival egy kézre munkálólá, úgy szólva a' maga sirjából megelevenítette. A' szép írást (caligraphia) és a' rajzolásat elsőben ő ismertette meg az ifjusággal. 1827ben a' főiskolában igazgató (rector) professorá tétetett, még pedig úgy, hogy a' praedagogarchai hivatalt is, mellyről leakart mondani, nála meghagyták. Két ága lévén ezen hivatalának: a' főiskola gazdasági 's finansziái állapotjának felvigyázása, egyszersmind az ifjuságnak fe-

nyitékben tartása;— az elsőben, midőn maga pontossággal elől ment, minden felsőbb és alsóbb tisztekkel minden erőltetés vagy rászorítás nélkül kötelességöket pontosan teljesítette; — a' másodikban, fő elvül tűzvén ki magának, hogy az ifjúságot nem annyira a' szoros iskolai rendszabályok, mint inkább az erkölcsiség iránt való szeretettel kormányozza, az a' jótékony következése lett, hogy annyi különböző hajlamu ifjak között, az ő rector-sága alatt nagyon kevés kihágások történetek. Tulajdon szájából hallottam, hogy két éven keresztül iskolai tanácsot (sedria) csupán ötször hívott össze. Rectori hivatala letételekor minden legkisebről tökéletesen számolt, 's a' cassába egy néhány ezer forintot adott által. Ugyan akkor az ephoralis cassát is kezelvén, mellyből a' szegényebb sorsu jelesebb ifjak szokták venni alumnumokat, ebben a' kiadás a' bevételt öt száz rforintokkal haladta meg, mellyről megszólítván, magát így fejezé ki: hogy a' fizetetlen kamatok miatt a' szegény ifjak neszenvedjenek, azoknak alumnumokat a' magáéból adta ki, mellyet is az iskolai előljároság Hegedüsnek vissza fizetni rendelt. De már életének szép és munkás nyara őszre hajolt. 1829nek tavaszán a' kolozsvári főiskolában, a' nagy Szilágyi Ferencz helyébe, másodsor is a' theologia tanítására hivatott. Megvallom a' világ előtt, minden lehetőt véghezvittem, mindenre kértem, hogy eddigi becsülettel betöltött helyét né változtassa; e' mellett édes anyánk érzékeny könnyekkel kívánta ezen szándékától elállítani: de megtartani lehetlen volt. Kolozsvárra menetelét teljesen elhatározta, és azon évben november 3kán a' közoktató, tisztársaitól, az apa gyermekeitől, a' testvér testvéreitől érzékenyül bucsut vett. Ez az egész jelenet inkább egy halotti gyász innephez hasonlítani láttatott, mert alig hogy Hegedüs a' szivnek mélyéből hármat szólott, az ő hangja, mint electromos villám, egyszerre minden sziveket áthatott, és az ifjúság kedves tanítóját zokogva siratta. Enyedről kimenetelekor, bárha mint érzékeny jelenést nem akarta, nem akadályoztathatta meg, hogy a' tisztelt profcessori kar, ugy a' tanuló ifjúságnak minden nagyobb és kisebb tagjai a' határon kívül ne kísérik, hol érzékeny bucsuvétel között egymástól végképen elszakadnanak.

Kolozsvárra menetelével a' következő

telet betegeskedéssel töltötte, még is hivatalát június végéig folytatta; 's ekkor a' tordosi dézmás papságba költözött. De már—mint a' szinpadról leszállott játékos egy bizonyos álláspontból szemléli, míg bajtársai a' rájuk bízott szerepet eljátszodják: ugy ő is a' világ lármájától csendes magányba vonult, és életének őszében az ugy nevezett bonum otiumot kívánta éldelni. A' mellett, hogy méltán mivelést igénylő kevés számu hallgatóinak értelmök világosítását és szivök nyugodalmát tűzte ki magának, minden idejét a' tudományoknak szentelte, mellyről alább a' fejlődési pont alatt terjedelmesebben fogok említést tenni. 1831ben a' cholera nyavalya Erdélyben, 's legelsőben is Tordoson kiütvén, az akkori felsőbb kegyelmes rendelkezések szerint a' falu bezárattatott, és ezen lelket megvázó állapotban Hegedüs házanépével együtt hat siralmas heteket töltött. — Tordosi laktában 1832ben a' nagy méltóságú magyar tudós társaság által megtiszteltetett, annak levelező tagjává választatván. Hat évek folyván le békés laka felett, 1836ban nyárban kapott forró nyavalyáját, egyik testvérünk ügyvéd Hegedüs Józsefnek a' cholera miatt történt hirtelen halálából eredett érzékeny megindulása, még terhesebbé tette, és ugy szólva, a' sir szélé-ről jött vissza. Még megbömlött egészsége nem állott helyre, mikor a' szászvárosi ecclesiába az első papságra meghivatott; hová való beköszöntésekor, gyengélkedő állapotja, a' napnak fejére való sütése, a' testnek innepélyeseni felöltözése, hirteleni készüllete, a' léleknek megfeszülése, élete viszontagságai elősorolásából jött elérzékenyedése — mintegy központban egyesülve erőt vettenek rajta: kétszer szédült el a' szónokszékben, és a' második magához jöttével a' harmadikszori felmenetelt, az éppen jelen lévő orvos doctor meg nem engedte, hanem papi szent hivatalába, megerősödésével, két hét mulva köszöntött be. Életének ezen nyolcz évekig tartott utolsó szakában tordosi megszokott kedves munkálatát tovább folytatta; ezen kívül szent beszédeket készített, mellyeket a' szónokszék-ből el is mondott; 's mintha földi végét közelíteni sajditotta volna, semmi tisztességet próbálatlan nem hagyott, — magát mindenekben ugy viselte, hogy hallgatói előtt életében közkedvességet találjon, halálában pedig szives emlékezetet hagyjon hátra maga után.

De már itt vége a' játéknak. — Minekutána éltében szeretett és halálában érzékenyül fájlalt kedves nőjét 1843ban martius 28án maga előtt a' jobb élet kebelébe elbocsátotta: ugyan azon évben december közepén egy idegen születésű grófnénak temetésére hivattott, — ugyan akkor a' bal^{szem}szemfoga erősen lógott és a' beszélést akadályoztatta, ő tehát maga czérnával kihuzta, 's ezzel kemény hidegben a' templomban beszélt, melly után egész télen át éles fájdalokat szenvedett, 's a' mint a' nyavalya növekedett, a' test lassanként gyengült, míg utóljára minden orvosi segedelem ellenére is az erős alkotású férfiat meggyőzte. A' mit egyik estvéli hymnusában könyörgött, mellyet szóról szóra ide teszek: „Mikor eljő végső órá; 'S e' bus sziv bennem megáll Könyörgök oh édes atyám! Adj nekem csendes halált.. „Poetai próbái I füzet 22 lap — azt a' mindenható meghallgatta és meg is adta. Mert folyó 1844ben aprilis 29kén estvéli 9 órakor a' szép élet után szép és csendes halálban örökre elaludt. Május 2án pedig, minekutána koporsó bezárásakor tiszteletes Benedek Dávid könyörgést, a' templomban tiszt. Váradi Mihály és tiszt. Leonhárd Dániel József szent beszédek, a' sirnál pedig ügyvéd t. Nagy Leopold urak politicai beszédet tartottanak volna, nagy sokaságtól körülvéttetve, szomoruan a' földbe tétetett.

Meg nem állapodva a' sorsnak ezen utolsó határánál, minekutána életét egy sebes pillanattal keresztül futottam, megtekintem azt rövideden fejlődési szempontból is.

Lelkének és szívének nyugovó tehetségei mint sokat ígérő növények, az apai szelid éghajlat alatt csiráztanak. Mindenek felett a' mathesisre különös hajlandóságát mutatta, a' mit igazol, hogy már a' mintegy négy esztendőös játszó gyermek, midőn az apa körül kinyitott könyvekben a' mathematicai figurákat meglátta, azokról kérdezősködött, és bárha az apa a' koráni fejlődést nem akarta is, a' kérdéssel addig fel nem hagyott, míg abból a' gyenge értelemhez megfoghatólag valamit nem hallott. A' főoskolában fejlődő lelkének újabb táplálékot talált, hol sok szép reményű nevelőekkel ismeretségbe és barátságba jöven, ezeknek vetélkedő társaságában, a' jóra való tűz elevenebb lánggal égett az ő szívében. Mintegy tizenegy éves korában a' grammati-

cai osztályban az akkori 'matheseos professor, a' méltán nagynak neveztetett Kovács József, a' betűs arithmetikából és aequatiókból az egész ifjuság jelenlétében közönségesen megvizsgálta és az apának résztvevő örömteljes levelet küldött. Az oskolai szünnapokat is az apai oktatás alatt mindenkor a' mathesisnek szentelte — de a' nélkül, hogy a' más reál tudományok begyűjtésében legkisebbet is leghagyott volna. Kevés idő töltével, a' most is életben lévő igen érdemes orvos doctor Váradi Sámuelnek, mint akkori deáknak tanítványává lenni szerencsés volt. Szerencsésnek nevezém, mert nem csak tanítója volt, hanem mint az emberi természetet ismerő és jó tapintású ifju, a' nevelő Hegedüs Sámuelnek lelki fejlődését mindenütt élénk figyelemmel kísérte; mint nevelő, ennek lelkére és testére egyformán, és lelkiismeretesen gondot viselt; miből következett, hogy a' két egybe találkozott rokon lelkekben egymás iránt kölcsönös bizalom származott: a' bizalom szülte a' szeretetet, a' szeretet barátságra változott, és ez a' barátság a' sirig tartott. Ezen jó nevelőnek társaságában ment keresztül az alsóbb osztályzatokon — kivéven a' két utolsó éveket — melyeket a' Váradi Sámuel eltávozásával a' néhai Benedek Dávid keze alatt töltött el. Sőt nem hallgathatom itt el, hogy mikor a' tanítói és tanítványi viszonyok már megszüntének, akkor sem mulatta el Váradi Sámuel egykori kedves tanítványát Bécsből küldött sok szép leveleiben oktatni, hogy ő is a' keze alatti nevelőket mi módon formálja. — Hogy folyt le pedig Hegedüs Sámuelnek nevelőszaka, elég leszen annyit megjegyezni, hogy tanulótársai között egy volt a' kitűnök közül. Mikor valamelyik köztanító jutalomkönyveket tett fel, azok közül egyet rendszerint Hegedüs nyert el: de ez társai- ban nem hogy legkisebb irigységet gerjesztett volna, sőt inkább ő volt mindenkor ezeknek öröme és dicsekedésök. A' költészeti osztályban egy mesét készített, mi- és milyen volt ez? nem tudom, mert tőle soha sem hallottam, de azt tisztán tudom, hogy professor Herepei Ádám a' közoktatáson, tanítványinak megdicsérve hozta fel.

A' felsőbb tudományokat hasonlólag kitűnő szorgalommal tanulta, mellyért is jelen a' derék professor Benke Mihály és Herepei Ádám előtt különös kedvességben volt,

a' kik noha mindenekben egyet nem értettek is, de hogy Hegedűst szeressék, abban egymással kezdet fogtanak. Az elsőtől az iskolai cursuson kívül életphilosophiát tanult, a' másodiktól a' historia édességét megízeltette, és az ékesenszólás mesterségét magának sajátította; amannak utoljára tisztitárs és barátja, ennek pedig mind halálig hiv tisztelője volt. A' tanítók oktatásait rendszerint, mint a' külföldi egyetemekben vagy, a' hallgatóteremben (auditorium) pennával leírta, azután a' professoroktól ajánlott derekabb munkákat is megolvastatni 's azokból a' szükséges jegyzéseket megtenni el nem mulatta. Két esztendő deák korában édes atyáknak a' halál által elszalasztván, a' mathesist, mint tőle öröklött kincset ujjakkal szaporította, 's ön igyekezete által egyik igazságról a' másikra emelkedett. E' mellett a' régi görög és római litteraturán kívül, a' pallérozott német és francia nyelveket úgy tanulta, hogy azokon nem csak olvasni és írni, hanem beszélni is tudott, és a' mellyeket valamint ifjúságában, úgy annak után is az életben mint a' tudományok kulcsát szerencsésen használta. A' történetek társjától megtanulta, hogy vagy egy láthatatlan mennyei való, a' ki legkisebb jelenéseket is úgy igazgatja, hogy a' jó jutalmat nyerjen, a' szemtelen vétek érdemlett büntetését megtalálja. A' Horatius életbölcsestől teljes írásai, és a' Virgilius bájos festései által már első ifjúságától fogva fejtette magát, hogy egykor ő is a' természet ecsetjét kezébe vévén, az eredetit híven lemásolja. A' hazai ismereteket a' külföldön ujjakkal 's jellese az angol nyelvvel szaporítván, meggazdagodva tért vissza a' magái közé.

Megszűnt ekkor az ifjúság, de nem lelkének további mívelése, mert azután is, hogy mint megélemedett férfit a' világnak piacára kiállott, hivatalától üres idejét a' már megszokott kedves tudományára fordította, és a' nappalok szűk volta miatt az éjnek is egy részét asztala és gyertyája mellett töltötte. Nevezetesen tordosi nyugodalmában, a' maga lelkének gyermekségétől és ifjúságától fogva mintegy természeti hajlamnál fogva sajátított legkedvesebb csemegéiben, a' mathesisben, historiában, és classica litteraturában kereste és találta is valódi táplálékját, álhatatosan feltévé magában, hogy idővel hazájának 's édes nemzetének egy munkával szolgáljon. A' tisz-

ta mathesist huzamosan dolgozta, és Szászvároson be is végezte, úgy hogy, a' mint maga mondotta, már csak tisztába kell iratni, és ha a' kedvező körülmények megengedik, nyomtatás alá adja. Az volt szándéka, ezt nekem maga kijelentette, hogy a' magyar historiát azon mód szerint dolgozza ki, a' mellyben az angol Gibbon a' romai birodalom elenyészését világ elejébe adta; de ezen munkát nem tette meg, hanem holmi historiai darabokat dolgozott, nevezetesen a' v. hunyadi levéltárból adatokat gyűjtve egybe, azokból a' Hunyadi János eredetét és életét kidolgozta; de kár hogy ezen nagyon érdekes tárgynak bevégezésében a' halál megakadályoztatta! 1831 látván ősz elején a' fecskék költözését, készítette legelsőben a' fecskétől bucsuvételt. Következő tavaszon a' fecskék viszont érkezését idévezlette; mind két kicsiny verszet a' kolozsvári kis naptárban kinyomatott; és ez az ártatlan munka az egész közönség előtt olly helybehagyó kedvességet nyert, hogy a' kinek más naptára volt is, ezt is magának megszerzte. Mindenki a' könyvtárosoknál fecskés kalendariomot keresett, mellyből a' lett, hogy a' temételen példányok mind elkeltének. Annakutána többeket is írt, 's valahányszor unalmas óráiban a' szabadba kiment, mindenkor egy új hymnussal, ódával vagy máséval tért vissza gyermekeihez, mellyeket azután rendbeszedvén, 1837en Poetai próba cím alatt két kicsiny füzetben az olvasó közönség előtt tisztelettel bemutatott. Vagynak még holmi apróbb, részint kinyomatott, részint még csak kéziratban lévő versezetei. Minekutána a' Poetai próbák még 1837ben decemberben mind elkeltének, életének utolsó évében a' többiekkel együtt három füzetben újra kiadni szándékozott. A' tudományoknak ezen mennyei lajtorjáján ekképen szüntelen emelkedett, 's mint az igazságnak beavatottja minél beljebb hatolt az istenség titkaiba, annál mélyebb tisztelettel imádták a' teremtőnek mérhetetlen bölcsességét.

Az értelem világa a' szivre jótékony sugárokat vet, ennek tápláló és termékenyítő melege a' jönnek, a' szépek, az igaznak magvait szüntelenül nagyobbra neveli: ez által a' szivet a' maga eredeti tisztaságára kiformalva, mellynek tükörében, mint a' tiszta forrásban a' kék ég, a' teremtőnek képe lefestődik, vagy is a' tudományok a' belső hajlandóságokat tö-

kéleltetik; és ha szinte lehetnek is a' tudomány mellett rossz szívűek, de az efféle esetek csak a' természetnek elvétett művei, és bátran merem én azt állítani, hogy a' melly emberben valódi tudományosság, és az értelem a' szívvel harmoniában vagyon, az olyan lehetetlen hogy rossz ember legyen, sőt többet mondok, az ilyennek szükségesképen jó embernek kell lenni. Ebből a' pontból veszem én Hegedüs Sámuel, a' kinek szive eredeti tiszta és ártatlan volta, tudományos ismeretével mindenkör tökéletes idomzatban volt. Mélyen tisztelte a' világ láthatatlan urában a' maga lételének főadóját. Szerette a' jót, nem a' világi jutalomért, nem az emberek előtti kedvesség megnyeréséért, hanem, mivel magában szép; undorodott a' rosztól, nem a' büntetés szolgái félelméből, hanem mivel tudta, hogy ez által magában az embert megalacsonyítaná, és a' lelkiismeret ítélőszéke előtt méltán megpirulna. Ezzel párosította magában azon erős hitet, hogy valamint a' természeti látható, úgy a' lelki láthatatlan dolgokat is egy erkölcsi szent való kormányozza; és noha, a' mint maga sokszor mondotta, ön végessége által nem foghatta meg, hogy neki mint erkölcsi valóságnak élete mi módon vagyon a' történetek folyásába belé szöve, de éledett szívében, hogy midőn az örök szent törvényekkel megegyez, lehetetlen, hogy szerencsés és boldog ne legyen. Ezekből folyólag mindenik estve azzal a' gondolattal aludt el, hogy egykor meg kell halni; mindenik napnak feljövételével, a' mikormint ujjá született teremtés, az Istennek ezen szép világába belépett, újabb táplálékot talált szívében az a' hit, hogy így fog egykor a' sirhalom éjeléből a' halhatatlanságnak szép reggele felviradni. Elolthatatlan lánggal égett kebelében az emberi szeretet, melly midőn a' családi keskenyebb körben áldást terjesztett, ugyan akkor a' hazára, a' nemzetre, sőt az egész emberiségre jótékonyan munkálódott. Mindezek mellett úgy nézte a' nála lévő indulatokat, mint megannyi vitorlákat, mellyek által az okosság kormányja alatt az élet nagy tengerén biztosan a' kikötőhely felé lehet evezni. Mint a' tudományok által igazán mivel lelkü, alázatos volt maga viseletében, de a' nélkül, hogy ön méltóságát lealázta volna. Igen természetesen, mert minél tovább haladott az ismeret-

ben, annál elevebben érezte az emberi kicsinységet. Az irigységnek semmi helye nem volt az ő kebelében; a' gyűlötség merőben ismeretlen volt előtte; az irás szerint, késedelmes volt a' haragra, és felette ritkán 's nem egyébkör, hanem mikor a' maga sorjából kivétetett, lobbant fel: ekkor ugyan rettenetes volt, de mihelyt az indulat fellegei kimeny-dörögték magokat, azonnal a' léleknek csendessége vidámságra változott.

Hegedüs Lajos.

m. vásárhelyi evang. reform. pap,
(Vége következik).

Levelezés.

Marosvásárhely. Hogy hosszabb távollétem után e' városba jövék, kellemes hírrel lepott meg egy jó barátom. Én a' nyilvánosságnak adom azt, mert az tudja leginkább méltánylatában a' szép érdemet megjutalmazni. E' város tudtom szerint az első, mellyben nőegylet alakult, a' fényűzés ellen. Hallgassuk meg uraim! Ez egylet célja a' becsület szoros szem előtt tartása mellett: a' költés kimelés. Elve: az egyszerűség. Itt van a' nem, mellyet ti a' hiúságban elmerültnek hívétek, piritó példányul a' gyöngye férfiaknak, kik maig sem tudának lemondani párizsi kalapjaikról, fényes frak- és csiszolt cipőikről. Itt van- és e' nemnek disze egy angyal, kit mivel lélek jellemez, a' szendesség legszebb tulajdonai mellett. Nevét el nem hallgathatom, mert imádom őt, mióta ez intézetnek indítványozója volt. V. Filep Róza. Szép név, bizonyosan, mint ő maga. Szinte fáj hogy nem ismerem, nem mondhatom el neki, mennyire tisztetem őt. Az egylet évenként kétszer tartand gyűléseket, 's akkor tizen fognak nyerni emlék-jutalmakat, kiknek költségeik legegyszerűbbek. Ha nő volnék, legszebb dicsőségemnek tartanám közikbe számítani; nem is hiszem én, hogy az indítványozó hölgy lelkes szava ébresztő hárfa zengzengteként át ne zengje a' két magyar hazát.

Csatáry Vilmos.